

Süleyman Demirel Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Y.2004, C.9, S.1 s.281-300.

BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN SERMAYE PİYASALARINA ETKİSİ VE SİSTEMİN GELİŞMESİNDE VERGİSEL TEŞVİKLERİN ÖNEMİ

THE EFFECT OF INDIVIDUAL RETIREMENT SYSTEM ON FINANCIAL MARKETS AND THE IMPORTANCE OF TAX INCENTIVES ON THE DEVELOPMENT OF THE SYSTEM

Yrd.Doç.Dr.Yusuf DEMİR*
Yrd.Doç.Dr.Ali YAVUZ**

ÖZET

İnsanlar var olup hayatlarını devam ettirmeye başladıklarında çeşitli tehlikelerle de iç içe olmuşlar ve bu tehlikelerden korunma isteği onların en belirgin ihtiyaçlarından birisi haline gelmiştir. Bu bağlamda bireysel emeklilik sistemi de, mevcut sosyal güvenlik sisteminin bir tamamlayıcısı olarak, katılımcıların emeklilik dönemini rahat geçirebilmeleri için ikinci bir gelir oluşturmaya yönelik tasarlanmış özel kurumlar tarafından işletilecek olan bir sosyal güvenlik sistemi olarak uygulamaya sokulmuştur. Bu çalışmada Türkiye’de gerçekleştirilen bireysel emeklilik reformu süreci ve sistemde biriken fonların ekonomide ve mali piyasalar üzerindeki artan önemi irdelenmiş ve bu öneminden dolayı da, gelişmiş ülke örnekleri de göz önünde tutularak sistemin geliştirilebilmesi için vergisel teşviklerle desteklenmesinin gerekliliği üzerinde durularak öneriler geliştirilmiştir.

ABSTRACT

Since the beginning of his existence, the mankind has always lived under some risk of dangers and wanted to get rid of them while maintaining his life on earth. Henceforth, in addition to the existing social security system, individual retirement system, which will be operated by private companies, has been put on effect for the people who desire to participate and have a financially more comfortable retirement. In this paper, the development of the individual retirement reform process in Turkey and the growing significance of the accumulated funds in this system for the economy and financial markets. Besides, the role of tax incentives for boosting up the system has been discussed while examining the practices have been done in

* S.D.Ü İ.İ.B.F. İşletme Bölümü Öğretim Üyesi

** S.D.Ü İ.İ.B.F. Maliye Bölümü Öğretim Üyesi

developed countries and some policy suggestion have been made on the subject.

Bireysel Emeklilik Sistemi, Sosyal Güvenlik Sistemi, Vergisel Teşvikler.
Individual Retirement System, Social Security System, Tax Incentives

GİRİŞ

Yeni ekonomik sistemde, finansal piyasaların bankacılık, sermaye piyasası ve sigortacılık gibi alt sektörleri arasındaki sınırlar önemli ölçüde çözülmekte ve hatta ortadan kalkmaktadır. Bunun bir sonucu olarak finansal piyasaların farklı sektörlerinde faaliyet gösteren kurumlar birbirlerinin rakibi konumuna gelmekte, artan rekabet ortamına bağlı olarak hizmet maliyetleri düşmekte ve kalite artmakta, sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamalar kaldırılarak tasarruflar uluslar arası düzeyde yatırıma yönlendirilmektedir. Ülkemizde 20 yılı aşkın bir süredir devam eden yüksek enflasyonist ortam, yatırımcıların orta ve uzun vadeli yatırım yapmalarını engellemektedir. Gelir dağılımına bakıldığında, sermaye piyasalarına yönlendirilebilecek yeterli bireysel tasarruflar henüz istenilen seviyelerde bulunmamaktadır. Kurumsal yatırımcılar ülkemizde yeterince çeşitlenmemiş, önemleri tam olarak anlaşılammıştır. Bu bağlamda, bireysel emeklilik fonlarının hayata geçirilmesi önemli bir karar olmuştur¹.

Günümüzün gelişmiş ülkelerinin, kalkınma süreçleri içerisinde kullandıkları sermaye birikimlerinin önemli bir kaynağını sosyal güvenlik fonları ve sosyal güvenliği tamamlayıcı uzun vadeli planlarda biriken fonlar oluşturmaktadır. Bu noktada, varlıkları erime sürecine girmiş olan sosyal güvenlik fonları ile varlık düzeyi her geçen yıl artış kaydetmekte olan sosyal güvenliği tamamlayıcı olan fonları ayrı ayrı değerlendirmekte yarar bulunmaktadır.

Sosyal güvenlik fonlarının ekonomiye arzının sermaye piyasası yoluyla gerçekleştiği bir çok ülkede sosyal güvenlik, sigortacılık ve özel emeklilik fonları ile sermaye piyasasının karşılıklı etkileşim içerisinde gelişme gösterdiği görülmektedir. Ancak 20. Yüzyılın son çeyreğinden itibaren gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki sosyal güvenlik sistemlerinde ortaya çıkan finansman kriziyle birlikte, sermaye piyasalarında değerlendirilmekte olan fonlar azalma sürecine girmiştir. Söz konusu finansman krizinin gerekçesi, sosyal güvenlik sisteminin dayandığı “dağıtım” tekniğinin demografik değişime duyarlılığından kaynaklanmaktadır².

Bu bağlamda, bireysel emeklilik fonlarının sermaye piyasalarına kazandırılmasında vergi politikaları ve uygulamalarının önemi de göz ardı

¹ Doğan CANSIZLAR, “Sermaye Piyasasının Geliştirilmesinde Vergi Politikalarının Rolü Paneli Konuşması” 29 Nisan 2002, İstanbul, <http://www.tspakb.org.tr/paneller/vergi/dcansizlar.htm/15-01-2003>

² Çağatay ERGENEKON, Sosyal Güvenlik Fonları ve Sermaye Piyasası, **İktisat Dergisi**, Nisan 2000, Sayı: 400, s.7.

edilmemelidir. Türkiye açısından konuya baktığımızda da, mevcut vergi düzenlemeleri ile bireysel emeklilik sistemi özendirilmeye çalışılmış ancak bu noktada gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında yetersizlikler göze çarpmaktadır. Ayrıca vergi düzenlemelerinde sıkça görülen değişiklikler de sistemden beklenen faydayı azaltmaktadır. Bunun sonucu olarak vergi düzenlemeleri; yurt içinde sermaye birikimini özendirici olmalıdır, birikimlerin yurt içinde yatırımlara yönlendirilmesini teşvik etmeli, bir başka ifade ile sermayenin yurt dışına çıkmasını gerektiren veya özendiren hükümler içermemelidir, tasarrufların altın, döviz, gayri menkul gibi verimsiz alanlara değil daha verimli alanlara yönlendirmelidir.

Bu çalışmada, genel olarak bireysel emeklilik sistemi tanıtılmış ve sisteminin hayata geçirilmesi ile birlikte sistemde birikecek olan fonların sermaye piyasalarına ve dolayısıyla ülke ekonomisine kazandırılması boyutu incelenmiş, sistemin gelişmesinde vergisel teşviklerin önemi gelişmiş ülke uygulamaları da dikkate alınarak ortaya konmuş ve bu konuda öneriler geliştirilmiştir.

1. GENEL OLARAK SOSYAL GÜVENLİK KAVRAMI

Sosyal güvenlik temel olarak kişilerin istek ve iradeleri dışında meydana gelen ve onların mal varlıklarında, gelirlerinde ve/veya çalışma gücünde kayıplara yol açarak kendilerinin ve geçindirmekle yükümlü oldukları kişilerin yaşamlarının devamını güçleştiren ya da imkansız hale getiren tehlikelerin zararlarını telafi ve tanzim etmeye yönelik önlemlerden oluşmaktadır³.

Ülkemizde sosyal güvenlik sistemi halen “dağıtım sistemi” olarak da adlandırılan geleneksel yöntemli, diğer bir deyişle çalışan aktif kesimin ödedikleri primlerle kendinden önceki kesimin sosyal güvenlik harcamalarını finanse ettiği yöntemle finanse edilmektedir.

Dünyada da halen en yaygın sosyal güvenlik finansman sistemi olan bu modelin faaliyete geçtiği ilk dönemlerde aylık alan kişilerin sayısının az, prim ödeyen kişilerin sayısının fazla olması nedeniyle oluşan rezerv önceleri bu modelin sosyal güvenlik için ideal model olduğunu düşündürmüştü ve tüm dünyada yaygın bir kullanım alanı bulmuşsa da, zamanla demografik yapıdaki gelişmeler ile aktüeryal hesaplara aykırılık teşkil eden yanlış uygulamalar gibi nedenlerle dağıtım sisteminin içsel ve dışsal ciddi darboğazları olduğu görülüp reform çalışmaları ve arayışlar yine tüm dünyada hız kazanmıştır⁴.

³ TÜSİAD, **Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Yeniden Yapılanma**, İstanbul, Lebib Yalkın Yayınları, Ekim 1997, Yayın No: T/97-10/217, s.27.

⁴ Ercan BAYAZITLI, “Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Yeni Dönem: Bireysel Emeklilik” **Muhasebe ve Denetim Bakış**, Yıl:2, Sayı:7, Ekim 2002, s.27-28.

Bir taraftan sosyal güvenlik sistemlerinin iyileştirilmesine yönelik uygulamalar sürerken, bir taraftan da dünya genelinde çok kademeli sosyal güvenlik sistemlerine geçiş yönünde bir anlayış kabul görmektedir. Yalnızca sosyal sigortalar ya da sosyal güvenlik harcamaları üzerine inşa edilmiş tek kademeli sosyal güvenlik sistemini sorunsuz olarak devam ettirmenin mümkün olmaması ve seviyesi ne kadar yüksek olursa olsun, tek bir kurumun sağlayacağı sosyal güvenlik garantisinin yetersiz seviyede kalması nedeniyle çok kademeli sistemler tüm dünyada giderek yaygınlaşmaktadır⁵.

Ülkemizde dağıtım sistemine dayalı ilk kademe Türk sosyal güvenlik sistemi bugün geldiği nokta itibarıyla gelirleri giderlerini karşılayamayan, 1992 yılından itibaren giderek artan miktarlarda nakit açıkları veren ve bu açıkların genel bütçeden karşılanması nedeniyle makro ekonomik dengeleri olumsuz etkileyen bir finansal darboğaz yaşamaktadır. Genel bütçenin de gelirleri giderlerini karşılayamadığından bütçe açıkları kamunun borçlanması yoluyla finanse edilmekte, böylece sosyal güvenlik açıkları yüksek enflasyonun nedenlerinden biri haline gelmekte, ayrıca bu süreçte kamu yatırımlarının azalması nedeniyle istihdam oranını düşürücü etki yapmaktadır⁶.

2. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ

Genel olarak devlet kontrolündeki emeklilik sistemleri ile özel emeklilik sistemleri arasındaki önemli fark, refahın ve ortalama insan ömrünün artışıyla sistemde artan bağımlılık oranının (maaş alanların çalışanlara oranı) doğan yükün karşılanmasında ortaya çıkmaktadır. Mevcut maaş düzeyleriyle bile kamu dengesinde çok büyük bir delik açan sosyal sigorta sistemimizi rahatlatmanın bu nedenle tek yolu, çözümün özel ekonomiye taşınması ve özel emeklilik sistemlerinin geliştirilmesidir.

2.1. Kavram ve Genel Uygulamalar

Bireysel emeklilik sistemi, SSK, Bağ-Kur ve Emekli Sandığı'nın oluşturduğu kamu sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı olarak, bireylerin emekliliğe yönelik tasarruflarının yatırıma yönlendirilmesi ile emeklilik döneminde ek bir gelir sağlanarak refah düzeylerinin yükseltilmesine yönelik olarak ortaya çıkan bir özel emeklilik sistemi olmakla birlikte ekonomiye uzun vadeli kaynak yaratarak istihdamın artırılmasına ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunan bir sistemdir.

Bireysel emeklilik, bir ülkede katılnmalı sosyal güvenlik sisteminin bizzat esasını oluşturduğu gibi (Şili örneğinde olduğu gibi), esas rejimin

⁵ TÜSİAD., a.g.e., s.46.

⁶ Ercan BAYAZITLI, a.g.m., s.28.

tamamlayıcısı pozisyonunda da olabilmektedir (yaygın olarak uygulanan da budur)⁷.

Bu sistemde; katılımcıların emeklilik dönemini güvence altına alacak birikimler düzenlenmektedir. Bireysel emeklilik sistemi ile birlikte uzun vadeli tasarrufların oluşması ve verimli alanlara yönlendirilmesi, rekabetçi bir piyasa ekonomisinin gelişimi, halka arzların hızlanarak artmasına olanak sağlayan ve sermaye piyasasının derinleşmesine yol açan yeni finansal kurumların gelişmesi gibi fonksiyonlar birlikte gerçekleşmektedir.

2.2. Sistemin Amacı ve Faydaları

Bireysel emeklilik sisteminin amacı, kamu sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı olarak bireylerin emekliliğe yönelik tasarruflarının yatırıma yönlendirilmesi ile emeklilik döneminde ek bir gelir sağlayarak refah düzeylerinin yükseltilmesi, ekonomiye uzun vadeli kaynak yaratarak istihdamın artırılması ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunanlar arasında gönüllü katılmaya dayalı ve belirlenmiş katkı esasına göre oluşan bireysel emeklilik sisteminin düzenlenmesi ve denetlenmesidir.

Sistemde gönüllülük esasına göre fon biriktirecek olan kişilerin alacakları ikinci emeklilik aylığı ile emekliliklerinde yeterli bir refah düzeyinde yaşamaya devam etmeleri mümkün olmakta, diğer tarafta ise sistemde biriken fonların gerek makro ekonomik koşullara gerekse para ve sermaye piyasalarının gelişimine olumlu katkıları görülmektedir.

Bu fonlardaki birikimler uzun vadeli nitelikleri nedeniyle ekonomiye istikrar kazandırmakta, sermaye piyasalarında yatırım enstrümanları ve türevlerinin çeşitlenmesine yol açmakta, sürekli izlenir verimli yatırımlara yönelmek suretiyle ülke ekonomisinin gelişmesinde aktif rol oynamaktadırlar.

Bireysel emeklilik sistemi; sosyal güvenlik kavramının özelleştirilmesi, ekonomik gücün halka devredilmesi, kişisel özgürlüğün artırılması, ekonomik kalkınmanın hızlanması, kişilerin geleceğe daha güvenle bakmaları anlamını getirmektedir. Emeklilik güvencesi tamamen devlet meselesi olmaktan çıkarak, bireyleri kendi yaşamları üzerinde daha çok söz sahibi olma özgürlüğünü sağlamaktadır⁸.

⁷ İlhan EGE, "Dünyada Özel Emeklilik Sistemleri Ve Bireysel Emeklilik Tasarruf Ve Yatırım Sistemi Kanununa Eleştirel Bir Bakış", *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, Yıl 17, Sayı:196, Temmuz 2002, s.81-90.

⁸ Yusuf Ziya TOPRAK, "Bireysel Emeklilik Sisteminin Sermaye Piyasaları ve Özellikle Yatırım Fonları Portföy Yönetim Faaliyetleri Bakımından Değerlendirilmesi", Bireysel Emeklilik Yasası ve Beklentiler Paneli, 28 Haziran 2001, İstanbul, <http://www.finanskulup.org.tr/etkinlikler/toplantilar/08.01.2002>

Buradan hareketle, bireysel emeklilik sisteminden beklenen faydaları şu şekilde özetlemek mümkündür⁹;

- Alt yapı yatırımları için gereken uzun vadeli fonların oluşması,
- Kamunun uzun vadeli borçlanmasına olumlu etkisi,
- Tasarruf eğilimine olumlu katkısı,
- Özelleştirme ve hisse senetlerinin halka arzının hızlanması,
- Emekliliğe yönelik tasarrufların mali sisteme akması ve kayıtlılığın teşviki,
- Sermaye piyasalarının derinlik kazanması,
- Bireylere yatırımlarını kontrol edebilecekleri güvenli bir ortam yaratması.

Sayılan bu faydaların ortaya çıkabilmesi için de mutlaka sistemin doğru kurulması, teşvik edilmesi ve denetlenmesi gerekmekte, hepsinden önemlisi de uygulamada gösterilecek performanstır.

Bu alandaki güncel gelişmeler fon esasına dayalı sistemler ile bireysel emeklilik hesapları etrafında yoğunlaşmaktadır. Katılımcılara emeklilik fonlarını kontrol etme ve yatırım tercihlerini yapma olanağı ve sorumluluğu verilmektedir.

3. DÜNYADA BİREYSEL EMEKLİLİK UYGULAMALARI

Değişen ekonomik şartlar, dünya genelinde sosyal güvenlik sistemlerinin yeniden yapılandırılmasını son 20 yılın gündemine oturtmuştur. Gelişmiş ülkelerde nüfusun yaşlanması ile sosyal güvenlik sistemi aktif-pasif dengelerinin bozulmaya başlaması, gelişmekte olan ülkelerde ise daha nitelikli güvenlik hizmeti verilmesi amacı yeniden yapılanmanın gerekçesini oluşturmaktadır. Dünyada emekliliğe yönelik sosyal güvenlik konusunda çok basamaklı sistemler tercih edilmektedir. Birinci basamakta, zorunlu katılıma dayalı, sosyal devlet olmanın gereği olarak her bireye asgari bir gelir sağlama amaçlı emeklilik sistemi ikinci basamakta ise bireylerin emekliliğe yönelik gönüllü tasarruflarını düzenleyen emeklilik sistemi söz konusudur.

Dünya ülkelerine baktığımızda, bu tercihi vaktinde yapıp emeklilik fonlarını toplumun finansal sistemi içinde ciddi bir konuma taşıyan ülke

---

⁹ a.g.web sayfası.

sayısı çok sınırlı kalmaktadır. 1998 yılı sonu itibariyle bu fonların en büyük beş piyasası toplam 11 Trilyon dolar hacimle ABD, Japonya, Avustralya, Hollanda ve İngiltere'dir. Bu fon hacminin yaklaşık 7 Trilyon dolarlık bölümü sadece ABD'dedir. Büyük fonların böyle az sayıda ülkede yoğunlaşmasına rağmen oluşan tasarruf öyle ciddi bir ölçüye varmıştır ki OECD ülkeleri toplamında finansal varlıkların kurumsal yatırımcılar arasındaki dağılımında emeklilik fonları %25'lik payla, sigorta şirketlerinden sonra ikinci sıraya yerleşmiştir¹⁰.

Dünyada emeklilik fonlarına ilişkin aktif büyüklükleri aşağıda görüldüğü gibi çok büyük boyutlara ulaşmış bulunmaktadır.

Tablo 1: Gelişmiş Ülkelerde Emeklilik Fonu Aktif Büyüklüğü

	Emeklilik Fonu Aktif Büyüklüğü (Milyar \$)
1991	5.388
1996	8.500
2001	12.532

Kaynak: ....., "Kurumsal Yatırımcıların Ülke Kalkınması ve ekonomik İstikrar Üzerindeki Etkileri" Konulu Tebliğ, Kurumsal Yatırımcılar Yöneticileri Derneği, Kasım 2000, s.3.
<http://www.kyd.org.tr/downloads/kurumsalrapor.doc>

ABD'nin tek başına %52,1'ine sahip bulunduğu bu piyasada Japonya'nın %15,3, İngiltere'nin %14,3, Hollanda'nın %3,8 payı vardır. Bu fonlar, ülkelerin ekonomik gelişmelerinde olmazsa olmaz olan uzun vadeli kaynaklardır. Aşağıdaki tabloda 1996 yıl sonu itibariyle bazı OECD ülkelerinde emekliliğe yönelik fonlar ile GSYİH oranları verilmiştir.

Tablo 2: OECD Ülkelerinde Emekliliğe Yönelik Fonlar İle GSYİH Oranları

ÜLKELER	TOPLAM FON (MİLYAR \$)	TOPLAM FON/GSYİH (%)
İtalya	36.3	3.0
Almanya	136.3	5.8
Hollanda	345.7	87.3
İngiltere	861.9	74.7
Japonya	1.919.7	41.8
A.B.D	4.303.0	58.2

Kaynak: Yusuf Ziya TOPRAK, "Bireysel Emeklilik Sisteminin Sermaye Piyasaları ve özellikle Yatırım Fonları Portföy Yönetim Faaliyetleri Bakımından Değerlendirilmesi", Bireysel Emeklilik Yasası ve Beklentiler Paneli, 28Haziran2001, İstanbul, <http://www.finanskulup.org.tr/etkinlikler/toplantilar/08.01.2002>

¹⁰ Tasarruflara Anglosakson Yaklaşımı: Özel Emeklilik,
<http://www.milliyet.com.tr/ozel/isyasam/000820/yazar/nas.html-20-10-2002>

Bu fonların uzun vadeli yapısı, büyüklüğü ve kurumsal yatırımcı kimliği ile sermaye piyasalarındaki etkinliği ekonomik gelişmenin itici gücünü oluşturmaktadır.

ABD emeklilik sisteminde, 2000 yılı sonu itibariyle, oluşan büyüklük 12.3 trilyon dolar seviyesindedir. Bunun % 20'si yatırım fonlarında olup, kalan bölüm ise emeklilik fonları, sigorta şirketleri, bankalar ve aracı kuruluşlar tarafından yönetilmektedir¹¹.

ABD'de 2.5 trilyon dolar aktif değer toplamı olan emeklilik yatırım fonları, toplam yatırım fonlarının % 35'ini oluşturmaktadır. Toplam yatırım fonları içerisinde hisse senetleri ağırlığı % 57, buna karşılık emeklilik yatırım fonları içerisindeki hisse senetleri ağırlığı % 67'dir. Emeklilik yatırım fonlarının %16'lık bölümü ise sabit getirili kıymetlerden oluşmaktadır. Buradan da görüleceği gibi; emeklilik fonlarından sermaye piyasalarına önemli büyüklükte bir fon aktarılmaktadır¹².

Bireysel emeklilik piyasasının 2030 yılı içerisinde yaklaşık 12 Milyar ABD Doları prim üretimine ve 100 Milyar ABD Doları toplam fon büyüklüğüne ulaşacağı öngörülmektedir. Tabi ki ekonominin hızlı büyümesi ve kişi başına düşen gelir seviyelerinin artması ile bireysel emeklilik piyasasının bu seviyelerden daha yüksek piyasa büyüklüklerine ulaşması beklenmektedir¹³.

4. TÜRKİYE'DE BİREYSEL EMEKLİLİK DÜZENLEMESİ

Sosyal güvenlik sistemimizin üç temel kurumu olan ve prim karşılığında üyelerine çeşitli sosyal faydalar sağlayan SSK, Bağ-Kur ve Emekli Sandığı, uzun süredir finansal güçlükler içerisinde bulunmaktadır. Bu üç kurumun emeklilerine sundukları hizmetler ve sağladıkları faydalar konusunda genel bir memnuniyetsizlik mevcuttur. Buna rağmen, kurumlara ödenen prim ve aidatların tutarı, bu üç kuruma genel bütçeden aktarılan kaynakların son yediyıldaki toplamı, o yılların ortalama dolar kuru ile, 31,5 milyar Doları aşmıştır. 2002 yılının ilk dört ayında da, yine genel bütçeden bu üç kuruma finansman açıklarının kapatılması amacıyla aktarılan kaynakların toplamı 2,8 katrilyon liradır. Sosyal güvenlik kurumlarına aktarılan bu kaynaklar, bütçe açıklarının da önemli bir gerekçesi haline gelmiş bulunmaktadır¹⁴.

¹¹ Yusuf Ziya TOPRAK, a.g.web sayfası

¹² a.g.web sayfası.

¹³ Christophe ANGOULVANT, "Bireysel Emeklilik Sisteminde Başarının Sırları", Active Dergisi, Activeline Activity, Temmuz 2002, s.1.

¹⁴ Mehmet KORKUSUZ, "Bireysel Emeklilik Sistemi İçin Neler Yapılmalı?" <http://vergigundem.com/03.makale/aamakale/15-01-2003>

Sosyal güvenlik reformunun bir parçası olarak hazırlanan Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu 7 Ekim 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu tarih Türkiye’de bireysel emeklilik sisteminin başlangıcı olarak kabul edilmektedir.

Bireysel emeklilik sistemi, emekliliğe yönelik tasarruf ve yatırım sistemi olup, kamu sosyal güvenlik sistemini tamamlayıcı özellik arz ettiğini yukarıda belirtmiştik. Yapılan düzenlemeler ile kamu sosyal güvenlik sistemine ek olarak bireylere istedikleri takdirde, yani gönüllü katılımlarına bağlı olarak ikinci bir emeklilik geliri elde edebilmelerinin yasal alt yapısının oluşturulması amaçlanmıştır. Böylelikle bireyler, kendi tasarrufları ve bunların getirileri ile orantılı olarak emekliliklerinde ek bir gelire sahip olacaklardır. Burada esas amaç, emeklilikte elde edilecek ek bir emeklilik geliri ile katılımcının refah düzeyinin artmasına katkıda bulunmaktır¹⁵.

2002 yılı Mart ayından bu yana sistemde faaliyet gösterecek emeklilik şirketlerinin başvuruları yapılmaktadır. Kanunda ve bu kanuna dayanılarak çıkarılan tebliğlerde, bu şirketler için üç aşamalı bir izin süreci öngörülmüştür. Birinci aşamada, emeklilik şirketlerine Hazine Müsteşarlığının bağlı olduğu Bakan tarafından kuruluş izni verilmekte, ikinci aşamada, Hazine Müsteşarlığı, kuruluş izni alan şirketlere faaliyet izni verecek ve üçüncü aşamada da, faaliyet izni almış olan emeklilik şirketleri, fon kurma izni için Sermaye Piyasası Kurulu’na başvurumaktadırlar.

Tablo 3: Emeklilik Şirketi İçin Hazine’den İzin Alan Sigorta Şirketleri

ŞİRKETİN ADI	DÖNÜŞÜM-KURULUŞ İZİNİ	FAALİYET RUHSATI	FON KURULUŞ İZİNİ	EMEKLİLİK PLANLARI ONAYI
Ak Emeklilik A.Ş	✓	✓	✓	✓
Anadolu Hayat Sigorta A.Ş	✓	✓	✓	✓
Ankara Emeklilik A.Ş	✓	✓	✓	✓
Başak Emeklilik A.Ş	✓	✓	✓	✓
Commercial Union Hayat ve Emeklilik A.Ş	✓	✓	✓	✓
Doğan Emeklilik A.Ş	✓	✓	✓	✓
Garanti Emeklilik A.Ş	✓	✓	✓	✓
Koç Allianz Hayat ve Emeklilik A.Ş	✓	✓	✓	✓
Oyak Emeklilik A.Ş	✓	✓	✓	✓
TEB Bireysel Emeklilik A.Ş	-	-	-	-
Vakıf Emeklilik A.Ş	✓	✓	✓	✓
Yapı Kredi Emeklilik A.Ş	✓	✓	✓	✓

Kaynak: <http://www.besonline.net/disp.asp?oid=465-18/12/2003>

¹⁵ Mahir FİSUNOĞLU, “Bireysel Emeklilik Sigortası Fonlarının (BES) Makro Ekonomik Etkileri ve Türkiye İçin Bir Öneri”, Bireysel Emeklilik Yasası ve Beklentiler Paneli, 28 Haziran 2001, İstanbul, <http://www.finanskulup.org.tr/etkinlikler/toplantilar/08.01.2002>

Bireysel emeklilik sistemine katılmak isteyen katılımcılar, ilk olarak seçtiği emeklilik şirketi ile bir emeklilik sözleşmesi imzalamaktadır. Emeklilik sözleşmesi aşamasında ödeme planları yapılmaktadır. Ödeme planı, şirketin satış elemanının yardımıyla, katılımcının emekli olduğunda eline geçmesini planladığı para miktarı ile tasarruf edebileceği miktar doğrultusunda belirlenmektedir¹⁶.

Ayrıca sözleşme döneminde, “risk getiri” profili ile katılımcının yatırımlarında ne kadar risk almak istediği de araştırılmaktadır. Bu araştırma sonucunda katılımcı riskliden sabit getirili az riskli fonlara kadar bir tip fon seçebilmektedir. Emeklilik şirketi, katkı payları ile ilgili olarak yasal kesintiyi yaptıktan sonra tasarrufları bağımsız portföy yönetim şirketine yönlendirilerek bu şirketler tarafından yönetilmektedir.

Sistemde güvence olarak fonlar her gün Takasbank’a bloke edilmektedir. Katılımcılar her an, emeklilik şirketlerinden Takasbank’ın verilerinden veya yeni sistemin denetimi için kurulmuş Emeklilik Gözetim Merkezi (EGM) bilgilerinden tasarruflarının son durumunu öğrenebilmekte ve kontrolünü yapabilmektedirler. Eğer katılımcı çalıştığı şirketten memnun kalmazsa, sisteme girdiği ikinci yılda şirket değiştirme hakkına da sahiptir.

5. SERMAYE PİYASALARININ GELİŞİMİ AÇISINDAN BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ

Bireysel emeklilik sistemi ile bireyler emekliliğe yönelik tasarruflarda bulunurken, bu tasarrufların kendi nam ve hesaplarına yatırıma yönlendirilmesi ile aynı zamanda ekonomiye uzun vadeli kaynak sağlayarak istihdamın artırılması ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunulması da mümkün olacaktır¹⁷.

Bireysel emeklilik sistemi aracılığı ile oluşacak fonlar, finansal yapıları gereği piyasa düşüşlerinden yatırım kuruluşlarını korumak için kimi zaman türev ürünler kullanmaktadırlar. Zayıf düzenleyici kurallara sahip gelişmekte olan ülkelerde bireysel emeklilik fonları kurmanın uzun vadedeki yararı, yeni ve düzenleyici araçların oluşturulması, yatırım kuruluşlarının büyümesine olanak sağlaması ve finansal sistemde tam rekabetçi koşulların yaratılmasıdır. Bir kurumsal yatırımcı olarak emeklilik fonları, finansal yeniliklerin doğrudan veya dolaylı şekilde en büyük destekleyicisidir. Kurumsal yatırımcılardaki bu gelişme daha rekabetçi bir yatırım bankacılığını ve daha güçlü bir sermaye piyasasını destekleyen bir olgudur¹⁸.

¹⁶ Elçin CİRİK, “Bireysel Emeklilik”, Akşam Gazetesi, 12/12/2002.

¹⁷ R. Hakan ÖZYILDIZ, “Mali Sistemde ve Kamu Finansmanında Yeni Bir Dönemin Başlangıcı”, I. Ulusal Yatırım Fonları Konferansı, KYD Kurumsal Yatırımcı Yöneticileri Derneği, İş Sanat Kültür Merkezi, İstanbul, 24 Ekim 2001.

¹⁸ Osman GÜRBÜZ ve Selma EKİNCİ, “Bireysel Emeklilik Sistemi Ve Sermaye Piyasalarında Beklenen Etkiler” Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt: 18, Sayı:1, Yıl: 2003, s. 217.

Emeklilik fonlarının uygulamaya alınmasının, bir ülkedeki sermaye piyasası üzerindeki en önemli etkisi, kaynak tahsisinin optimizasyonu alanında görülmektedir. Hesap sahiplerinin tasarruflarını belirli şartlar altında bir emeklilik şirketinden diğerine transfer edebildiği serbest rekabet ortamında, pazar paylarını genişletmek isteyen şirketler en iyi risk/getiri kombinasyonunu taşıyan finansal alanlara yönelmektedir. Mevcut risk şartları altında getiri maksimizasyonunu sağlamayı hedefleyen bu çabalar sonucunda, atıl alanlardaki plasmanların gelişmeye açık sektörlerle, büyüme potansiyeline sahip şirketlere ve uzun vadede karlılığı yüksek projelere yönelmesi, hem fon arz eden emeklilik fonlarının, hem de fon gereksinimi duyan kesimlerin elde ettiği faydayı artırmaktadır¹⁹.

Son yirmi yılda emeklilik sistemlerini uygulamaya koyan bazı ülkeler ve toplamayı başardıkları fon miktarları şu şekildedir.

Tablo 4: Bazı Ülkelerde Toplam Fon Büyüklüğü

ÜLKE	REFORM YILI	FON TUTARI (Milyon \$)
Şili	1981	32,663
Peru	1993	1,871
Kolombiya	1994	2,459
Arjantin	1994	12,503
Meksika	1997	6,889

Kaynak: ....., “Kurumsal Yatırımcıların Ülke Kalkınması ve ekonomik İstikrar Üzerindeki Etkileri” Komulu Tebliğ, s.6.

Bireysel emeklilik fonlarına katılımcılar tarafından yatırılan primlerin emeklilik yaşından önce çekilememesi, ancak bir başka fona transfer edilmesine izin verilmesi, bu fonların varlık düzeyini zamanla artırmakta, ekonomide ve mali piyasalarda önemli bir ağırlık kazanmalarını sağlamaktadır. Fonların sosyal güvenlikteki tamamlayıcı rollerini yerine getirmede belirleyici faktörlerden biri olan mali piyasalar boyutu, bugün için herkesin ilgi odağındadır ve işin sosyal güvenlik boyutunun önüne geçmiş bulunmaktadır.

Bireysel emeklilik fonlarının sermaye piyasalarına yaptıkları yatırımlarda verimlilik ve risk faktörlerinin dikkatle araştırılması gerekmektedir. Aracı kurumların ar-ge çalışmalarına ağırlık vermeleri, portföy yönetim şirketlerinin verim artırıcı, maliyet düşürücü önlemler almaları, gelişmeleri sürekli ve dikkatle izlemeleri, her türlü teknolojik yenilikleri kendilerine adapte ederek hızlı ve etkin hizmet vermeleri verimlilik açısından olmazsa olmaz şartlar olarak görülmektedir.

Bireysel emeklilik sisteminde toplanan fonların yönetiminde ülkemizde portföy sınırlamaları modeli benimsenmiştir. Katılımcıların

¹⁹ Çağatay ERGENEKON, a.g.m, s.7.

yatırdıkları katkı paylarının en fazla % 15'inin portföyündeki yabancı menkul kıymet oranı % 80'i geçen fonlara yatırılacağı düzenlenmiştir. Böylelikle sistemde toplanan fonların yurt içinde değerlendirilmesi hedeflenmektedir. Öte yandan sistemde toplanan fonların devletin borçlanma gereksiniminde olumlu rol oynamasını hedefleyen kanun koyucu; kişilerin yatırdığı katkı paylarının en az % 30'unun portföyünün % 80'i ters repo dahil devlet iç borçlanma senetlerinden oluşan fonlara aktarılmasını zorunlu tutmuştur²⁰.

Sisteme işlerlik kazandırılması halinde, yurt dışı uygulamalar ve Türkiye şartları dikkate alındığında, emeklilik sisteminden 2010 yılı sonunda yaklaşık 12-15 milyar dolar seviyesinde fon toplanabileceği tahmin edilmektedir.

6. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNE YÖNELİK VERGİSEL TEŞVİKLER

Bugün için gelişmiş piyasalara baktığımızda, gelişmenin temelinde sermaye piyasaları ile ilgili önemli vergisel teşviklerin sağlanmasının yattığını görmek mümkündür. Bireysel emeklilik fonlarının ekonomi içerisinde ağırlık kazanmaları, kendilerinden beklenen sosyal ve iktisadi faydaları üretmeleri için çalışanların tasarruflarını bu fonlara çekecek ve tasarruf eğilimini artıracak vergi teşviklerine ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu bağlamda, bireysel emeklilik sistemlerinin gelişmesinde temel faktör çalışan ve/veya işverence yatırılan katkı paylarının, emeklilik fonlarınca elde edilen gelirlerin ve emeklilik döneminde katılımcıya yapılan ödemelerin vergilendirilmesindeki teşvikler önem kazanmaktadır.

Kamu emeklilik sisteminden yeterince hoşnut olmayan ve emeklilik döneminde hayat standardında bir düşüş yaşamak istemeyenlerin tasarruflarını bu fonlara yöneltecek ve fonları diğer "gelecek garantisi" yatırım araçlarına göre cazip kılacak en önemli unsur, fonların yüksek getirisi olacaktır. Prim yatırma döneminde primlerin vergi matrahından düşülmesi ve yatırım gelirlerinin vergi kapsamı dışında bırakılması, fonların bileşik getirilerle hızla büyümesini sağlamaktadır. Emeklilik fonu varlıklarının GSMH'ye oranının en yüksek olduğu yedi ülkeye (sırasıyla İsviçre, Hollanda, İngiltere, ABD, İrlanda, Kanada ve Japonya) baktığımızda (bu ülkelerdeki emeklilik fonu varlıkları dünya emeklilik fonu varlıklarının %94'ünü oluşturmaktadır) Japonya'da yatırım gelirleri üzerine konan vergi dışında, hepsinde vergileme, emekli aylığı veya ikramiyesi üzerinden yapılmaktadır. Özel emeklilik sistemi geliştirmekte olan ülkelere model olarak sunulan veya aynı sınıfta değerlendirildiğimiz Şili'de de vergileme aynı dönemde yapılmaktadır.

²⁰ Ercan BAYAZITLI, a.g.m., s.30.

Emeklilik fonlarına getirilen vergi teşviklerinden biri olan, primlerin belli oranlar dahilinde vergi matrahından düşülmesi de diğer bir yaygın düzenlemedir. Fona yapılan prim ödemeleri ABD’de yıllık 30.000 \$’a kadar vergi kapsamı dışındadır. Kanada’da indirim oranı, yıllık azami 15.000 CAD \$ prim sınırlandırmasıyla o yıl kazanılmış gelirin %18’i kadardır. İngiltere’de ise yaş artışıyla birlikte vergi avantajı da artmaktadır: 36 yaş altı için ücretin %17,5’una kadar yapılan prim ödemeleri yıllık 15.855 Pound’u geçmemek şartıyla vergi matrahından düşülebilmektedir. İlerleyen yaşla birlikte indirim oranı ve indirim konu olan azami prim tutarları ise şu şekildedir²¹;

Tablo 5: İndirme Oranı Ve İndirime Konu Olan Azami Prim Tutarları

Yaş	Primin ücrete Oranı (%)	Prim Üst Sınırı
36-45	20	18.120
46-50	25	22.650
51-56	30	27.180
56-60	35	31.170
61-	40	36.240

Kaynak: Şenol Serkan ŞENTÜRK, *Özel Emeklilik Fonlarında Vergilendirme Ve Fon Yönetimi*, <http://www.tsrbs.org.tr/private/trk/sayi91/incele91.htm/9-01-2002>

Uygulanan/uygulanacak vergi teşviklerinin; emeklilik portföylerinin büyümesi paralelinde kalkınmanın hızlanması, işsizliğin önlenmesi ve benzeri olumlu etkileri nedeniyle vergi gelirlerinde artışa neden olacağı tartışılmayacak kadar açıktır.

Türkiye açısından konuya bakıldığında, vergi indirimi yapılacak matrahların geniş tutulması ve stopajların daha düşük oranlarda düzenlenmesi ile sistem başlangıçta cazip hale getirilmelidir. Buradan hareketle, uzun vadede tasarruf eğilimi ve emekli gelir tabanı artacağından devlet iç borçlanma maliyeti düşecek, sermaye piyasalarının gelişmesi ile vergilendirilebilir kayıtlı gelirlerde artış olacaktır.

Ülkemizde “Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu” ile sosyal güvenlik sisteminde yapılan bu önemli değişiklikten sonra, ikinci aşama olarak bu sistemin vergi kanunları ile de desteklenmesi gerekmektedir. Bu amaçla 07.10. 2001 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiş olan 4697 sayılı Kanun ile çeşitli vergi kanunlarında değişiklikler yapılmış olup, bu değişikliklerle bireysel emeklilik sistemi vergi kanunları tarafından da kapsanmıştır.

6.1. 4697 Sayılı Kanun İle Getirilen Yenilikler

4697 Sayılı Kanun ile getirilen en önemli düzenleme, bireysel emeklilik katkı paylarıyla ilgili hususların vergi kanunlarına girmiş olması ve şahıs sigorta primi ödemeleri konusunda yapılan değişikliklerdir. Bu

²¹ Şenol Serkan ŞENTÜRK, *Özel Emeklilik Fonlarında Vergilendirme Ve Fon Yönetimi*, <http://www.tsrbs.org.tr/private/trk/sayi91/incele91.htm/9-01-2002>

değişiklikler 07.10.2001 tarihinden itibaren geçerli olup, bu tarihe kadar ödenen şahıs sigorta primlerinde 4697 Sayılı Kanun öncesindeki hükümler uygulanacaktır.

Eski sistemde yer alan ve ödenen şahıs sigorta primlerinin sosyal güvenlik kurumuna ve işsizlik sigortasına hizmet erbabı hissesi olarak ödenen primlerle karşılaştırılması uygulamasına son verilmiş ve karşılaştırılacak tutar ücretin bir oranı olarak belirlenmiştir.

Ayrıca Gelir vergisi kanunu'nun 63/3. maddesinde yapılan değişiklikle, belli koşullarla bireysel emeklilik sistemine ödenen katkı paylarının da ödenen şahıs sigorta primleri gibi ücretin gerçek safi değerinin hesabında indirim olarak dikkate alınabileceği hükmü getirilmiştir.

6.1.1. İndirim Şartları

Bireysel emeklilik sistemine ödenen katkı payları aşağıdaki şartlarla indirim olarak dikkate alınabilecektir²²;

- Emeklilik sözleşmesinin Türkiye'de kurulu ve merkezi Türkiye'de bulunan bir emeklilik şirketi nezdinde akdedilmiş olması,
- Bireysel emeklilik sistemine ödenen katkı payları ödendiği ayda elde edilen ücretin % 10'unu ve yıllık olarak asgari ücretin yıllık tutarını aşmamak kaydıyla gelir vergisi matrahından indirilmektedir. Bakanlar Kuruluna bu oran ve miktarı iki katına kadar artırma yetkisi verilmektedir.

6.1.2. İşveren Tarafından Ödenen Bireysel Emeklilik Katkı Paylarının Gider Kaydı

Yukarıda da görüldüğü gibi emeklilik yatırım fonlarına ödenen katkıların vergi matrahından düşülebilecek kısmı, asgari ücretin bir yıllık tutarı ve katılımcının bir yıllık ücret gelirin %10'u ile sınırlandırılmış olup, bu tutar ve oranlar sisteme orta ve yüksek gelir gurubundaki tasarruf sahiplerinin katılımını engelleyecektir. Gelir Vergisi Kanunundaki indirimin, yıllık olarak asgari ücretin yıllık tutarını aşamayacağına ilişkin hükmün kaldırılması ve %10 olarak belirlenmiş olan indirim oranının Bakanlar Kurulu tarafından %20 olarak belirlenmesi sisteme katılımı önemli ölçüde teşvik edecektir²³.

Aynı şekilde Gelir Vergisi Kanunu'nun 40. maddesinin 1. fıkrasına eklenen 9 numaralı bent hükmü gereğince, işverenler tarafından, ücretliler

²² Mehmet Fatih KÖPRÜ, "Yeni düzenlemeler çerçevesinde bireysel emeklilik sistemi ve şahıs sigortalarının vergilendirilmesi", *Active Dergisi*, Eylül-Ekim 2001. s.2-3.

²³ Doğan CANSIZLAR, Sermaye Piyasasının Geliştirilmesinde Vergi Politikalarının Rolü.....

adına bireysel emeklilik sistemine ödenen katkı payları doğrudan gider olarak kaydedilebilecektir.

Bordroyla ilişkilendirilmeden doğrudan gider kaydı imkanı getiren söz konusu hüküm, ancak yukarıda belirtilen oranlar dahilinde olmak koşulu ile geçerli olacaktır. İşveren tarafından işçinin bürüt ücretinin %10'unu ve yıllık olarak asgari ücretin yıllık tutarını aşan bir katkı payı ödenmesi durumunda, aşan kısım ücret olarak değerlendirilecek ve vergilendirilecektir. Buradan da anlaşılacağı gibi, personel adına işveren tarafından bireysel emeklilik sistemine ödenecek katkı paylarının belli sınırlar dahilinde doğrudan gider kaydedilmesi durumunda, artık bu ödemeler üzerinden damga vergisi hesaplanması gereği ortadan kalkmış olmaktadır²⁴. Bunun yanında bu ödemelerin her bir personelin bordrosundan geçirilmesinde ortaya çıkan zorluklara da söz konusu düzenleme ile son verilmiş olup, doğrudan gider kaydının bireysel emeklilik sisteminin teşvik edilmesine de katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

40' ıncı maddede yer alan hüküm, işveren tarafından sadece bireysel emeklilik sistemine ödenen katkı payları ile ilgili olup, şahıs sigorta primlerinin işveren tarafından ödenmesi durumunda ise yeni sınırlar dahilinde (%5 ve asgari ücret) uygulamada bir değişiklik yapılmayacaktır.

Aynı şekilde 4697 Sayılı Kanun ile GVK'nun 89/1. maddesinde yapılan değişiklikle, mükelleflerin kendilerine, eşlerine ve küçük çocuklarına ait bireysel emeklilik sistemine ödenen katkı paylarını aşağıdaki şartlar dahilinde yıllık beyanname ile bildirecekleri gelirlerinden indirebileceklerdir.

- Emeklilik sözleşmesinin Türkiye'de kurulu ve merkezi Türkiye'de bulunan emeklilik şirketi nezdinde akdedilmiş olması,
- Katkı paylarının gelirin elde edildiği yılda ödenmiş olması,
- Beyan edilen gelirin %10'unu ve asgari ücretin yıllık tutarını aşmaması.

6.1.3. Menkul Sermaye İradı

4697 Sayılı Kanun ile GVK'nun 75. maddesine eklenen 15 numaralı bent gereğince, tüzel kişiliğe haiz emeklilik şirketleri tarafından;

- 10 yıl süre ile prim, aidat ve katkı payı ödemediği sistemden ayrılanlara yapılan ödemeler,
- 10 yıl süre ile katkı payı ödemekle birlikte bireysel emeklilik sisteminden emeklilik hakkı kazanmadan ayrılanlar ile diğer sandık ve

²⁴ Mehmet Fatih KÖPRÜ, a.g.m., s.3.

sigortalardan 10 yıl süre ile prim ve aidat ödeyenlere ve vefat maluliyet veya tasfiye gibi zorunlu nedenlerle ayrılanlara yapılan ödemeler,

- bireysel emeklilik sisteminden emeklilik hakkı kazananlar ile bu sistemden vefat, maluliyetü veya tasfiye gibi zorunlu nedenlerle ayrılanlara yapılan ödemelerin tamamı , belli bir haddi aşp aşmadığına bakılmaksızın menkul sermaye iradı olarak kabul edilmektedir.

Söz konusu kanunun beyanname verilmeyecek halleri düzenleyen 86'ncı maddesinde yapılan değişiklikle, yukarıda yer verilen menkul sermaye iratlarını elde eden kişilerin bu gelirlerinden dolayı beyanname vermeyecekleri hükme bağlanmıştır.

6.1.4. Stopaj Uygulaması

Beyanname verilmemesi bu gelirlerin tamamen vergi dışı kaldığı anlamına gelmemektedir. GVK'nun 94. maddesine eklenen 15 numaralı bent gereğince yukarıda belirtilen menkul sermaye iratları üzerinden (istisnalar hariç) ödeme sırasında gelir vergisi tevkifatı yapılması hükme bağlanmıştır. Ancak anılan bent hükmüne göre yapılacak tevkifat oranını belirleme yetkisi, Bakanlar Kuruluna verilmiş bulunmaktadır.

Bununla birlikte, GVK'nun 94. maddesinde de, 75. maddeye paralel olarak menkul sermaye iratlarının ayrı ayrı belirtilmiş olması bu üç durum için farklı oranlarda stopaj oranının belirlenebileceği ihtimalini ortaya çıkarmaktadır.

Buna göre bireysel emeklilik sistemine daha uzun süreler prim ödemeyi teşvik etmek amacıyla, bireysel emeklilik sisteminden emeklilik hakkı kazananlar ile bu sistemden vefat, maluliyet veya tasfiye gibi zorunlu nedenlerle ayrılanlara yapılan ödemelerden yapılan stopaj oranının "0" olarak belirleneceği, diğer menkul sermaye iratları için de sistemde kalış süresine göre yükselen bir oranda stopaj uygulanması muhtemeldir²⁵.

6.1.5. İstisnalar

GVK'na eklenen Mükerrer 21. madde ile, aşağıdaki gelirlerin gelir vergisinden istisna olduğu hüküm altına alınmıştır. Buna göre,

- Bireysel emeklilik sisteminden emeklilik hakkı kazananlar ile sistemden, vefat, maluliyet veya tasfiye gibi zorunlu nedenlerle ayrılanlara yapılacak ödemelerin %25'i,
- Türkiye'de kain ve merkezi Türkiye'de bulunan diğer sigorta şirketlerinden 10 yıl süreyle prim ödeyenler ile vefat, maluliyet veya tasfiye gibi zorunlu nedenlerle ayrılanlara yapılan ödemelerin %107u,

²⁵ Mehmet Fatih KÖPRÜ, a.g.m., s.3

- Tek primli yıllık gelir sigortalarından yapılan ödemelerin tamamı gelir vergisinden istisnadır.

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Tüm dünyada bireysel emeklilik fonları kurumsal yatırımcılar içerisinde büyüklük itibarıyla ilk sırada yer almakta ve sermaye piyasaları üzerindeki asıl olumlu etkiyi bu tür fonlar göstermektedir. Ülkemizin de bireysel emeklilik sistemini kurması ve ekonomik istikrar programına bu hususu performans kriteri olarak dahil etmesi ümit vericidir. Ancak emeklilik fonlarının ekonomi içerisinde ağırlık kazanmaları, kendilerinden beklenen sosyal ve iktisadi faydaları üretmeleri için çalışanların tasarruflarını kendilerine çekecek ve tasarruf eğilimini artıracak vergi teşviklerine ihtiyaç vardır.

Ülkemizde de “gönüllük” esasına göre tasarlanmış olan bireysel emeklilik kanunu yukarıda sunulan teşvikler paralelinde fazla çekici bulunmayarak sonuçta başarılı olamayacağından endişe edilebilir. Başarısız bir başlangıcın ardından teşvik tutarının artırılması yoluna gidilse bile psikolojik etkileşim ile arzulanan sonucu elde etmek kolay olmayacaktır.

Bu nedenle, bireysel emeklilik sistemi için işçi ve işverenin vergi matrahlarından indirilebilecek prim tutarlarının, yılda iki kez güncellenen “SSK Primlerine Esas Hadler” olarak belirlenmesi soruna pratik çözüm getirebilir²⁶. Bununla birlikte 4697 Sayılı Kanunun ilgili maddesinde, asgari ücretin yıllık tutarının, aylık olarak yapılan prim ve katkı payı ödemelerinde nasıl dikkate alınacağı konusunda bir açıklık bulunmamaktadır. Başka bir ifade ile, aylık ödenen prim ve katkı paylarının asgari ücret ile karşılaştırılması yapılırken yıllık asgari ücretin ortalamasının mı yoksa o ay için geçerli olan asgari ücretin mi dikkate alınması gerektiği konusuna Bakanlık tarafından açıklık getirilmesi gerekmektedir. Burada uygulama kolaylığı ve dönem içerisindeki değişikliklerin hesaplamalar üzerindeki etkilerini azaltmak açısından prim veya katkı payının ödenmiş olduğu ayda geçerli olan aylık asgari ücret tutarının kullanılması daha doğru olacaktır.

Tasarrufların fonlara çekilmesi için kullanılacak vergi teşviklerinin yol açacağı olumsuzluk ise gelir dağılımı açısından olacaktır. Tasarruf kabiliyetleri yüksek sınıflar, bu teşvikler sayesinde gelirlerinin limitler dahilindeki kısmını vergiden koruyarak ileriye doğru transfer edebilecek; bu şekilde, daha düşük primlerle fona katılmak zorunda kalan veya hiç katılamayan kişilere karşı gelirlerini daha da artıracak şekilde önemli avantajlar elde etmiş olacaklardır. Bununla birlikte fonlar, geliştikçe, sağlayacakları makro ekonomik faydalarla, gelir dağılımındaki

²⁶ ..... , “Kurumsal Yatırımcıların Ülke Kalkınması ve ekonomik İstikrar Üzerindeki Etkileri” Konulu Tebliğ, s.9.

adaletsizlikleri gidermede hükümetlere yardımcı olabilecek bir ekonomik ortamın oluşmasına katkıda bulunabileceklerdir.

Sistemin, sigorta kuruluşları ve yatırım fonları gibi diğer kurumsal yatırımcılara oranla büyük avantajı, sunduğu parlak nakit akım tablosudur. Gerçekten, yapılan ödemelerin emeklilikten (vadeden önce) geri çekilemeyecek olması, bir yandan ana işlevi (çalışanların emekliliğinin finansmanı) gerçekleştirirken bir yandan da ekonominin bütünü için toplam tasarruflar, işgücü mobilizasyonu ve sermaye piyasasının derinleşmesi açısından büyük bir katkı sağlayacaktır.

Bireysel emeklilik sistemi başlangıçta da belirtildiği gibi mevcut sosyal güvenlik sisteminin bir tamamlayıcısı olarak ortaya çıkmıştır. Sistem, mevcut sistemden bağımsız ve ona rakip olacak yeni bir sistem olarak düşünülmemelidir. Öte yandan, bir sistemin tamamlayıcısı olmak, kısaca, o sistemin eksikliklerini gidererek sistemin bir bütün olmasını sağlamak anlamına gelmektedir. Bu özelliği nedeniyle, hem bireysel emeklilik sistemi ile ilgili karar ve düzenlemeler, mevcut sistemi; mevcut sistem ile ilgili karar ve düzenlemeler de bireysel emeklilik sistemini etkileyebilecektir. Bu paralelde, mevcut sigorta kurumlarına ödenen yüksek prim ve aidatlar da bireysel emeklilik sisteminin yerleşmesinin önünde önemli bir engel olarak durmaktadır.

Mevcut zorunlu sigorta kurumları, geliri ne olursa olsun, herkes için, düşük oranda primlerle asgari ve eşit düzeyde bir emekli aylığı sağlayan kurumlar haline dönüştürülerek kişilerin, daha yüksek emekli aylığı ihtiyaçlarını bireysel emeklilik sisteminden elde etmeleri kamu otoritesi tarafından sağlanmalıdır.

Bireysel emeklilik sisteminin sermaye piyasalarına dolayısıyla ekonomiye yapmış olduğu etkileri maddeleştirecek olursak;

- Öncelikle ülkemizde kayıt dışı ekonominin ciddi boyutlarda olduğu tüm kesimlerce kabul edilmektedir. Ekonomisini istikrara kavuşturarak bir an önce Avrupa Birliğine giriş arzusunda olan bir ülkede bu durumun önlenmesi öncelikli hedef olmalıdır. Kaldı ki, bireysel emeklilik sistemi, ücretler için de geçerliliği bilinen kayıt dışılığın önlenmesinde otokontrol sağlayarak vergi kaçacağını belli ölçüde engelleyebilecektir,
- Bireysel emeklilik sistemi ile toplanacak fonların tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de kamu borçlanma senetlerine yatırılacağı söylenebilir. Halen, bilinen nedenlerle bankacılık sisteminde repo nedeniyle taşınan ve bu nedenle de günlük faizlerde yüksek volatilitate yaratan borçlanma senetlerinin emeklilik fonlarınca talep edilmesi mümkün hale gelecek, vadeleri uzayacaktır,

- Bu talebin doğal sonucu olarak faiz oranlarında kademeli de olsa düşüş gerçekleşecek, hazinenin faiz yükündeki azalma bütçeyi olumlu etkileyecektir,
- Yeterli teşvik verilerek sistemde toplanacak fonların sermaye piyasaları yoluyla ekonomide yaratacağı canlılık ve istihdama yapacağı olumlu katkı, kalıcı nitelikte vergi geliri doğuracaktır.

Birçok Avrupa ve Asya ülkesinde elde edilen deneyimler, emeklilik fonlarının, sermaye piyasalarının gelişimi için tek başına ne gerekli ne de yeterli olduğunu göstermiştir. Ancak teknolojiye ve yasal düzenlemelerdeki pozitif gelişmeler, özelleştirme faaliyetleri, yerel ve küresel katılımlarla birlikte emeklilik reformlarının cesaretle gerçekleştirilmesi, sermaye piyasası üzerinde olumlu etkiler yaratmış ve bu durum yapılan bir çok çalışma ile desteklenmiştir.

Ülkemizde de bireysel emeklilik sistemi uygulamasında, diğer ülke uygulamalarında yaşanan eksikliklerin tekrarlanmaması ve katılımcıların sisteme olan güvenlerinin kaybolmaması için, yapılacak düzenlemelerde uluslar arası tecrübelerden yararlanılması ve sistemin ülke gerçekleri üzerine oturtulması yararlı olacaktır. Bu düşünceden hareketle, vergi teşvikleri konusunda ki yaklaşım modern ancak oran olarak yetersizdir.

KAYNAKÇA

- 1- ....., “Kurumsal Yatırımcıların Ülke Kalkınması ve ekonomik İstikrar Üzerindeki Etkileri” Konulu Tebliğ, Kurumsal Yatırımcılar Yöneticileri Derneği, Kasım 2000, <http://www.kyd.org.tr/downloads/kurumsalrapor.doc>
- 2- ANGOULVANT Christophe, “Bireysel Emeklilik Sisteminde Başarının Sırları”, Active Dergisi, Activeline Activity, Temmuz 2002,
- 3- BAYAZITLI Ercan, “Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Yeni Dönem: Bireysel Emeklilik” **Muhasebe ve Denetim Bakış**, Yıl:2, Sayı:7, Ekim 2002.
- 4- CANSIZLAR Doğan, “Sermaye Piyasasının Geliştirilmesinde Vergi Politikalarının Rolü Paneli Konuşması” 29 Nisan 2002, İstanbul, <http://www.tspakb.org.tr/paneller/vergi/dcansizlar.htm/15-01-2003>
- 5- CİRİK Elçin, “Bireysel Emeklilik”, Akşam Gazetesi, 12/12/2002
- 6- EGE İlhan, “Dünyada Özel Emeklilik Sistemleri Ve Bireysel Emeklilik Tasarruf Ve Yatırım Sistemi Kanununa Eleştirel Bir Bakış”, **İktisat İşletme ve Finans Dergisi**, Yıl 17, Sayı:196, Temmuz 2002.

- 7- ERGENEKON Çağatay, Sosyal Güvenlik Fonları ve Sermaye Piyasası, **İktisat Dergisi**, Nisan 2000, Sayı: 400,
- 8- FİSUNOĞLU Mahir, “Bireysel Emeklilik Sigortası Fonlarının (BES) Makro Ekonomik Etkileri ve Türkiye İçin Bir Öneri”, Bireysel Emeklilik Yasası ve Beklentiler Paneli, 28 Haziran 2001, İstanbul. <http://www.finanskulup.org.tr/etkinlikler/toplantilar/08.01.2002>
- 9- GÜRBÜZ Osman ve EKİNCİ Selma, “Bireysel Emeklilik Sistemi Ve Sermaye Piyasalarında Beklenen Etkiler” **Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt: 18, Sayı:1, Yıl: 2003,
- 10- <http://www.besonline.net/disp.asp?oid=465-18/12/2003>
- 11- KORKUSUZ Mehmet, “Bireysel Emeklilik Sistemi İçin Neler Yapılmalı?” <http://vergigundem.com/03.makale/aamakale/15-01-2003>
- 12- KÖPRÜ Mehmet Fatih, “Yeni düzenlemeler çerçevesinde bireysel emeklilik sistemi ve şahıs sigortalarının vergilendirilmesi”, **Active Dergisi**, Eylül-Ekim 2001.
- 13- ÖZYILDIZ R. Hakan, “Mali Sistemde ve Kamu Finansmanında Yeni Bir Dönemin Başlangıcı”, **I. Ulusal Yatırım Fonları Konferansı**, KYD Kurumsal Yatırımcı Yöneticileri Derneği, İş Sanat Kültür Merkezi, İstanbul, 24 Ekim 2001.
- 14- ŞENTÜRK Şenol Serkan, Özel Emeklilik Fonlarında Vergilendirme Ve Fon Yönetimi, <http://www.tsrbsb.org.tr/private/trk/sayi91/incele91.htm/9-01-2002>
- 15- Tasarruflara Anglosakson Yaklaşımı: Özel Emeklilik, <http://www.milliyet.com.tr/ozel/isyasam/000820/yazar/nas.html-20-10-2002>
- 16- TOPRAK Yusuf Ziya, “Bireysel Emeklilik Sisteminin Sermaye Piyasaları ve Özellikle Yatırım Fonları Portföy Yönetim Faaliyetleri Bakımından Değerlendirilmesi”, Bireysel Emeklilik Yasası ve Beklentiler Paneli, 28 Haziran 2001, İstanbul, <http://www.finanskulup.org.tr/etkinlikler/toplantilar/08.01.2002>
- 17- TÜSİAD, **Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Yeniden Yapılanma**, İstanbul, Lebib Yalkın Yayınları, Ekim 1997, Yayın No: T/97 –10/217.